

Silvia-Cristina BAUMGARTEN*

ÎNCEPUTURILE ȘI EVOLUȚIA TELEVIZIUNII ÎN STATELE DIN SPATELE CORTINEI DE FIER

The outset and evolution of television in the states behind the Iron Curtain

Abstract: *Our paper discusses the evolution of national television in Communist states in the second half of the 20th century. After the Second World War, most of the eastern European states fell under the authority of the Soviet Union, so the beginnings of their national television programmes were marked by their Communist regimes. This study focuses on the evolution of each television, as well as on the similarities they all shared, such as the use of propaganda or censorship. Our main hypothesis is that media institutions from the states behind the Iron Curtain could not exist without proper cooperation between themselves. Programme exchange was an important aspect of their development, especially after the increase in broadcasting hours. The study offers a comparative outlook on the evolutions of each television network, by following the main sources on each individual case from the German Democratic Republic to Poland, Czechoslovakia, Hungary, Albania, Bulgaria, Yugoslavia, and Romania.*

Keywords: *Cold War, Mass-media, Propaganda, Communism, Broadcasting*

Televiziunea a apărut în viețile locuitorilor statelor comuniste în plin proces de intensificare a conflictului dintre Est și Vest, care a urmat celui de-al Doilea Război Mondial, conflict care s-a încheiat abia în anul 1991, odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice. Chiar dacă actorii principali ai Războiului Rece au fost URSS și Statele Unite, rolul „jucătorilor” regionali nu a fost deloc de neglijat, iar confruntarea s-a desfășurat în toate mediile posibile, de la literatură la sport sau călătoriile în spațiu. Televiziunea nu putea să fie o excepție, iar regimurile politice, deopotrivă democratice sau totalitare, au folosit-o în mod constant în această luptă pentru supremație¹. Pentru statele din spatele Cortinei de Fier – Republica Democrată Germană, Cehoslovacia, Republica Populară Polonă, Republica Populară Ungară, Republica Populară Bulgară, Republica Populară Română, Albania, chiar și Iugoslavia –

* PhD Candidate, University of Bucharest, Romania; silvia-cristina.baumgarten@drd.unibuc.ro

Date submitted: February 19th, 2021

Revised version submitted: May 6th, 2021

Final draft accepted: May 16th, 2021

¹ Heather L. Gumbert, *Envisioning Socialism: Television and the Cold War in the German Democratic Republic*, The University of Michigan Press, Michigan, 2014, p. 29.

televiziunea nu a fost doar un instrument pentru promovarea propriei ideologii, ci și un canal de comunicare prin care puteau fi combătute ideile și valorile occidentale.

Mass-media avea avantajul de a putea trece dincolo de granițele țărilor, indiferent de care parte a Cortinei de Fier se aflau ele, iar televiziunile au avut un rol propagandistic în perioada Războiului Rece indiferent de tipul regimului politic pe care îl serveau. Dezvoltarea lor s-a aflat în strânsă legătură cu evoluția conflictului, existând o conexiune între deciziile luate în televiziunile naționale ale statelor comuniste și factorii de politică externă². Spre deosebire de războaiele anterioare, unde lupta se dăduse pe câmpuri de bătălie tradiționale, Războiul Rece s-a dat și pe calea undelor folosite pentru transmisiunile televizate. Atât regimurile comuniste cât și cele occidentale își promovau pe această cale viziunile despre puterea economică și libertatea politică, reușitele societății vestice de tip capitalist, respectiv succesele comuniste și antifascismul.

În această perioadă de pionierat a televiziunii în țările socialiste, dar și mai târziu, în al șaptelea și al optulea deceniu ale secolului XX, numărul de televizoare existente pe teritoriul unui stat poate fi considerat a fi un indicator relevant pentru situația economică a țării respective. Astfel, spre deosebire de Marea Britanie, principalul exponent european al culturii vestice, unde în 1953 1 locuitor din 24 dispunea de un televizor, majoritatea țărilor comuniste erau abia în faza experimentală, urmând ca televizorul să își depășească propria condiție de obiect de lux abia către mijlocul anilor '60³. Dacă în țările vestice situația economică a fost reglată de implementarea Planului Marshall, statele comuniste se confruntau în continuare cu probleme economice. Totuși, guvernele acestor țări au investit sume generoase pentru a dezvolta televiziunea, astfel încât să o poată folosi pentru propagarea idealurilor comuniste.

Din acest punct de vedere, cazul Republicii Democrate Germane a fost relevant pentru înțelegerea luptei pe calea undelor. Istoria televiziunii a început în spațiul german cu mulți ani înainte de cea de-a Doua Conflagrație Mondială, în anul 1929, atunci când au fost transmise primele imagini fără sunet. Testele efectuate în acel an în Germania s-au concretizat sub forma primului film de televiziune – *Morgenstund hat Gold im Mund*⁴ –, produs un an mai târziu. Specialiștii germani au reușit să combine imaginile și sunetele abia în anul 1934, iar regimul nazist nu a pregetat în a utiliza primul

² Sven Grampp, „Watching Television, Picturing Outer Space and Observing the Observer Beyond: The first Manned Moon Landing as Seen on East and West German Television” în Kirsten Bönker, Julia Obertreis, Sven Grampp (ed.), *Television Beyond and Across the Iron Curtain*, Cambridge Scholars Publishing, 2016, p. 58.

³ Siegfried Zielinski, *Cinema and television as entr'actes in History*, Amsterdam University Press, 1999, p. 201.

⁴ Aforism al cărui echivalent în limba română este „Cine se scoală de dimineată, departe ajunge”.

canal de televiziune (Paul Nipkow⁵) ca instrument de propagandă. Experimentele au fost încununate de succes, astfel încât Jocurile Olimpice de Vară din 1936 au putut fi transmise live, doar că sistemul de televiziune nu a putut fi lansat pe piață din cauza izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial⁶. După ce conflictul s-a încheiat, având același scop propagandistic, regimul comunist instaurat în Republica Democrată Germană a început construcția televiziunii în iunie 1950, în cartierul Adlershof din Berlin. În paralel, în Republica Federală Germania se făceau deja teste pentru primele programe televizate ale Televiziunii NWDR (*Radiodifuzarea Germaniei Nord-Vestice*). În RDG, testările au început abia în decembrie 1951, iar în aceeași lună a anului următor televiziunea a fost lansată pentru public, chiar în ziua aniversării liderului sovietic Iosif Vissarionovici Stalin⁷.

Primele programe transmise în RDG nu au avut rolul de a transmite un mesaj politic coerent sau de a oferi o alternativă la emisiunile din RFG. Scopul principal al autorităților comuniste germane a fost acela de a porni transmisiunea cât mai repede, astfel încât să câștige teren în bătălia undelor de transmisie. Astfel, decizia de a începe transmisiunile televiziunii est-germane nu a avut legătură cu valorile culturale sau ideologice ale regimului, ci a fost parte a luptei pe calea undelor, care a caracterizat începuturile Războiului Rece⁸. Chiar dacă exista o lege care interzicea în mod oficial acest lucru, locuitorii Germaniei comuniste nu puteau fi opriți să urmărească programele televiziunii vest-germane. Din acest motiv, programele de actualitate ale televiziunii din RDG erau judecate în mod foarte dur de către public, propaganda comunistă pierzându-și în scurt timp credibilitatea. Televiziunea din RDG era mai apreciată pentru emisiunile de divertisment decât pentru reportajele sau documentarele sale⁹. Cu toate acestea, de-a lungul timpului, televiziunea a reușit să devină o parte semnificativă a vieții cotidiene est-germane. În perioada 1959-1961 numărul orelor de difuzare a crescut de la 7 la 9 pe zi. Programul zilnic conținea atât emisiuni de interes pentru publicul larg, cât și ediții speciale dedicate unor grupuri specifice (precum elevii sau muncitorii). Perioada aceasta coincide cu începutul creșterii cererii pentru televizoare în RDG, în scurt timp existând un echilibru între numărul de televizoare deținute în cele două părți ale Germaniei. Dacă în RDG numărul cetățenilor care dețineau un televizor a crescut la aproximativ 1 milion, în Germania de Vest numărul lor se ridica în 1960 la 3 milioane, în condițiile în care populația sa era de aproape trei ori

⁵ Paul Julius Gottlieb Nipkow (22 august 1860-24 august 1940) a fost tehnicianul care a inventat una dintre primele tehnologii de succes pentru transmisia de televiziune.

⁶ Horace Newcomb (ed.), *Encyclopedia of Television*, ed. a II-a, vol.2, Fitzroy Dearborn, New York, 2004, p. 981.

⁷ Judith Keilbach, „Campaigning Against West Germany: East German Television Coverage of the Eichmann Trial” în Kirsten Bönker, Julia Obertreis, Sven Grampp (ed.), *vol. cit.*, p. 30.

⁸ Heather Gumbert, *Envisioning Socialism: Television and the Cold War in the German Democratic Republic*, p. 14.

⁹ Katja Kochanowski, Sascha Trültzsch, Reinhold Viehoff, „An Evening with Friends and Enemies” în Kirsten Bönker, Julia Obertreis, Sven Grampp (ed.), *vol. cit.*, p. 81.

mai numeroasă decât cea din Republica Democrată Germană¹⁰. Văzând succesul de care se bucura televiziunea în RDG, cancelarul vest-german Konrad Adenauer a încercat să crească influența televiziunii vest-germane, creând un al doilea post (intitulat sugestiv *Televiziunea Liberă*), care avea ca scop prezentarea opiniilor guvernului din RFG. Ca răspuns, est-germanii au lansat la rândul lor, la 1 ianuarie 1961, un al doilea post de televiziune, care promova programe educaționale și culturale¹¹.

Chiar dacă în prima parte a anilor '50 autoritățile din RDG au interzis vizionarea programelor televiziunii din Republica Federală Germania, ele au realizat în scurt timp că își pot folosi propria televiziune pentru a se adresa în mod direct nu doar cetățenilor lor, ci și locuitorilor Germaniei de Vest. Din acest motiv au fost introduse câteva emisiuni dedicate direct populației din RFG, care erau transmise noaptea. Aceste programe conțineau reportaje din RDG și celelalte țări din blocul socialist, dar și comentarii asupra știrilor de seară prezentate la Televiziunea din RFG¹². Ca reacție la lansarea *Rote Optik (Optica Roșie)*, emisiune prezentată de Thilo Koch¹³, care analiza reportajele televiziunii est-germane, a apărut în anul 1960 *Der Schwartz Kanal (Canalul Negru)*. Seria de programe propagandistice prezentată de Karl-Eduard von Schnitzler¹⁴ prelua reportajele de la televiziunea din RFG și le nara din perspectivă comunistă¹⁵. Începând de la finalul celui de-al șaptelea deceniu, în ciuda permanentelor șicane, cele două televiziuni est și vest germane au reușit să colaboreze, făcând diverse schimburi de programe. În acest context televiziunea est-germană a adoptat concepte, genuri și producții ale televiziunii din Republica Federală într-o perioadă în care ambele state pretindeau să fie unicul reprezentant legitim al poporului german¹⁶.

Începuturile televiziunii poloneze datează tot din perioada interbelică, din anul 1937, dar, la fel ca în cazul celorlalte țări din spatele Cortinei de Fier, cel de-al Doilea Război Mondial și condițiile economice din perioada imediat următoare, datorate aflării în sfera de influență a Uniunii Sovietice, au întrerupt evoluția infrastructurii de profil¹⁷. Testele au reînceput în luna octombrie a anului 1952 și au marcat lansarea Televiziunii

¹⁰ Heather Gumbert, *Envisioning Socialism*, pp. 82-83.

¹¹ Horace Newcomb (ed.), *Encyclopedia of Television*, vol. 2, p. 982.

¹² Heather Gumbert, *Envisioning Socialism*, p. 90.

¹³ Thilo Koch (20 septembrie 1920 - 12 septembrie 2006) a fost un jurnalist și realizator de televiziune din RFG.

¹⁴ Karl-Eduard von Schnitzler (28 aprilie 1918 - 20 septembrie 2001) a fost un cunoscut jurnalist german, comentator-șef al programului de televiziune din RDG.

¹⁵ Andreas Grape, *Die digitalisierten Sendemanuskripte – Der Schwarze Kanal 1960-1989*, <http://sk.dra.de/> [22.12.2020].

¹⁶ Judith Keilbach, „Campaigning Against West Germany: East German Television Coverage of the Eichmann Trial”, pp. 26-27.

¹⁷ Anikó Imre, „Adventures in Early Socialist Television Edutainment” în Timothy Havens, Anikó Imre, Katalin Lustyik (ed.), *Popular Television in Eastern Europe During and Since Socialism*, Routledge, New York, 2013, p. 33.

Poloneze TVP. În perioada următoare, transmisiunile au avut loc în fiecare zi de vineri, durând aproximativ o oră. Televiziunea poloneză s-a dezvoltat cu pași mici până în anul 1956, atunci când în luna mai a fost inaugurat Centrul de Televiziune din Varșovia și, conform trendului european, televiziunea s-a extins și către alte orașe. Începând din anul 1957 polonezii au beneficiat de câteva ore de transmisiune timp de 5 zile în fiecare săptămână. Televiziunea Poloneză a început să transmită în fiecare zi a săptămânii abia în 1961. Spre deosebire de televiziunile altor țări din blocul estic, televiziunea Republicii Populare Polone a transmis filme și seriale vestice încă din această perioadă de început a deceniului al șaptelea. Totuși, elementele propagandistice nu au lipsit. Autoritățile comuniste poloneze au intuit potențialul televiziunii de a deveni un bun instrument ideologic abia către finalul anilor '50. În 1958 a fost lansată *Dziennik TV*, principala emisiune de știri poloneză, care a rezistat până în anul 1990. Rolul său era acela de a promova valorile ideologice ale regimului și de a prezenta evenimentele interne și externe în lumina dorită de conducerea comunistă a Republicii Populare Polone¹⁸. Către finalul deceniului numărul abonaților a crescut semnificativ, transformând televiziunea într-un canal mass-media relevant pentru populație, și implicit crescându-i influența și rolul de instrument propagandistic pus în slujba regimului comunist. Dacă în anul 1955 doar 6,1% din populație se putea bucura de programele televiziunii, în 1960 procentul depășea deja jumătate din numărul populației, crescând la 54,7%. În anul 1968 nu mai puțin de 78,8% dintre cetățenii polonezi urmăreau programele televiziunii din Varșovia¹⁹. Lucrul acesta s-a datorat și varietății emisiunilor, situația televiziunii din Polonia fiind ceva mai fericită decât cea a televiziunilor altor state comuniste. În 1968, un diplomat american care lucra la consulatul din Poznan a raportat că cetățenii polonezi puteau să urmărească la televiziunea națională serii americane precum *Bonanza*²⁰ sau *Bewitched*²¹ și filmul *Billy Rose's Jumbo*²² în aceeași zi, sugerând că autoritățile permit difuzarea unor astfel de programe vestice pentru a determina populația să renunțe la a participa la sărbătorile religioase tradiționale²³. Chiar și așa, spre deosebire de alte televiziuni ale statelor din spatele Cortinei de Fier, în cazul celei poloneze elementul ideologic nu a fost resimțit la fel de pregnant. Spectatorii puteau urmări seara, în intervalul de maximă audiență, nu doar știri înțesate de propagandă, ci și programe culturale, precum emisiunea *Pegaz*, care aducea

¹⁸ Horace Newcomb (ed.), *Encyclopedia of Television*, vol.3, p. 1774.

¹⁹ Jan Loboda, „The Diffusion of Television in Poland” în *Economic Geography*, vol. 50, nr. 1, 1975, p. 70.

²⁰ Serial western produs de NBC în perioada 1959-1973.

²¹ Serial de comedie produs de ABC în perioada 1964-1972.

²² Film de comedie lansat în anul 1962.

²³ Sabina Mihelj, „Television Entertainment in Socialist Eastern Europe: Between Cold War Politics and Global Developments” în Timothy Havens, Anikó Imre, Katalin Lustyik (ed.), *vol. cit.*, p. 17.

în fața publicului informații despre artă, filme sau cărți. Pentru a-i atrage pe telespectatorii tineri, la finalul emisiunii erau prezentate secvențe cu artiști străini precum Marlene Dietrich sau Rolling Stones²⁴.

În ceea ce privește cazul Cehoslovaciei, situația a fost asemănătoare cu cele ale Germaniei de Est și Poloniei, a Doua Conflagrație Mondială întrerupând experimentele legate de televiziune efectuate în perioada interbelică. Testele au reînceput abia în anul 1948, urmând ca în luna mai a anului 1953 să fie înființată televiziunea cehoslovacă, denumită în limba cehă *Československá Televize* și în limba slovacă *Československá televízia*²⁵. Inițial, ea transmitea doar 3 zile pe săptămână, însă începând din luna noiembrie numărul zilelor de transmisiune a crescut la 4²⁶. Televiziunea a început să transmită 7 zile pe săptămână abia în anul 1958, Guvernul Cehoslovaciei menținând permanent controlul strict asupra știrilor și informațiilor, cenzura fiind o practică obișnuită, la fel ca în celelalte state din blocul comunist. Totuși, în anul 1968, în timpul Primăverii de la Praga, s-a renunțat la multe dintre restricții, iar televiziunea a transmis informații în timp real, chiar și în timpul invaziei sovietice și a trupelor statelor semnatare ale Pactului de la Varșovia²⁷.

În istoria recentă a Cehoslovaciei perioada cuprinsă între 1969 și 1989 a purtat numele de „normalizare”, fiind caracterizată de restaurarea regimului comunist și stoparea regimului de liberalizare. În timpul acestui proces de „normalizare” televiziunea cehoslovacă s-a întors la statutul său de instrument propagandistic pentru încă două decenii. De altfel, în ziua de 10 mai 1970 a fost lansat un al doilea canal (*ČST TV2*), lucru care s-a întâmplat și datorită cererii de noi programe, care venea pe fondul creșterii vânzărilor la televizoare. Dacă în 1960 exista un televizor la 95,8 locuitori, zece ani mai târziu, în 1970, raportul era de un televizor la 4,6 locuitori²⁸. Programele televiziunii au fost puse sub atență monitorizare, departamentul de Mass Media având obligația de a lucra în permanență la planul tematic ideologic²⁹. La fel ca în celelalte state socialiste, televiziunea cehoslovacă a fost pusă în slujba regimului și a conducătorilor săi.

În ciuda evenimentelor sângeroase din toamna anului 1956, una dintre televiziunile care au beneficiat de o mare diversitate a emisiunilor și o deschidere amplă către programele vestice a aparținut Republicii Populare Ungare, *A Magyar Televízió - MTV*. Fiind una dintre țările care și-au lansat televiziunea către finalul anilor '50, Ungaria comunistă a reușit să mențină

²⁴ Anikó Imre, *TV Socialism*, Duke University Press, Londra, 2016, p. 52.

²⁵ Idem, „Adventures in Early Socialist Television Edutainment”, p. 46.

²⁶ *Czechoslovak Television until 1992*, ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/prehistorie/ [22.12.2020].

²⁷ Eli Noam, *Television in Europe*, Oxford University Press, 1991, p. 281.

²⁸ Sabina Mihelj, „Television Entertainment in Socialist Eastern Europe: Between Cold War Politics and Global Developments”, p. 22.

²⁹ Irene Reifová, „A study in the history of meaning-making: Watching socialist television serials in the former Czechoslovakia” în *European Journal of Communication*, 2015, vol. 30, p. 85.

un grad ridicat de liberalizare în cadrul programelor televizate³⁰. Deși testele inițiale au avut loc în anul 1936, prima transmisiune a *MTV* a avut loc în ziua de 1 mai 1957, după ce timp de trei ani, în intervalul 1954-1957, s-au făcut pregătirile necesare. Conducerea nou-înființatei televiziuni a simțit la scurt timp nevoia pregnantă de cooperare regională, așa că încă din anul 1957 a propus primul schimb de programe de televiziune care a avut loc în blocul estic. Sub numele *Interviziunea*³¹, Cehoslovacia, Republica Populară Polonă, Republica Populară Ungară și Republica Democrată Germană au început să colaboreze, făcând schimb de producții tv³². Tot în același an, *MTV* a fost pusă sub conducerea *Departamentului Radioului Maghiar*, abia mai târziu urmând să beneficieze de o conducere proprie. Transmisiunile regulate au început un an mai târziu, în 1958, anterior televiziunea transmițând doar 3 zile pe săptămână, dintre care două erau dedicate filmelor, iar a treia teatrului și emisiunilor sportive. Chiar dacă și-a început activitatea mai târziu, Televiziunea Maghiară a fost una dintre primele televiziuni din spatele Cortinei de Fier care au transmis în culori, eveniment care s-a întâmplat în anul 1969. Numărul abonaților a crescut într-un ritm susținut, de la 80.000 de abonați în 1960, ajungând la 1 milion de abonați în doar șapte ani. Până în anul 1972 televiziunea devenise disponibilă pentru locuitorii din 80-87% din teritoriul țării, acela fiind și anul lansării celei de-a doua televiziuni naționale în Ungaria socialistă³³. În ceea ce privește ponderea programelor aduse în fața telespectatorilor, la începutul anilor '70 doar 25% din transmisiunile *MTV* se încadrau în tematica politică sau economică, spre deosebire de cazul Poloniei, de exemplu, unde programele cu conținut ideologic ocupau 45% din timpul de emisie. Celelalte procente erau împărțite între emisiunile culturale sau de divertisment și programele educative. Din totalul emisiunilor, 14,9% proveneau din schimburile internaționale. Din rândul acestora făceau parte și cele mai urmărite transmisiuni, două serii polițiste care s-au bucurat de un mare succes în Republica Populară Ungară³⁴.

Una dintre țările ale căror transmisiuni de televiziune au fost puternic afectate de germenul propagandistic sovietic a fost *BHT*, televiziunea națională a Republicii Populare Bulgare. Faza de experimente în vederea înființării unei televiziuni pe teritoriul bulgar a început în anul 1954, însă transmisiunile regulate au început abia în anul 1959, cu ocazia aniversării Revoluției din 1917³⁵. Data de naștere a televiziunii bulgare a fost considerată ziua de 26 decembrie 1959. Transmisiunea din acea zi a fost împărțită în trei părți distincte. Cea dintâi a constat în discursuri ale oficialilor comuniști și acordarea de premii pentru muncitorii care lucraseră

³⁰ Horace Newcomb (ed.), *Encyclopedia of Television*, vol. 2, p. 1150.

³¹ Sistem de transmitere a programelor de televiziune între țările socialiste.

³² Anikó Imre, „Adventures in Early Socialist Television Edutainment”, p. 33.

³³ Eli Noam, *Television in Europe*, p. 285.

³⁴ Anikó Imre, *TV Socialism*, p. 42.

³⁵ Eli Noam, *Television in Europe*, p. 282.

la construcția clădirii televiziunii, urmând ca mai apoi să fie prezentate mesaje de felicitare din partea celorlalte țări socialiste. Celelalte două părți au constat într-un concert festiv și un film realizat în co-producție sovieto-bulgară.

În ciuda succesului pe care l-a avut televiziunea după lansarea sa, radioul bulgar a reușit să își mențină supremația în rândul canalelor de comunicare pe tot parcursul celui de-al șaptelea deceniu, lucru datorat și faptului că în primii ani de existență televiziunea transmitea doar în capitală și în zonele limitrofe, abia mai târziu extinzându-se către restul teritoriului. Emisiunile sale s-au înscris în efortul autorităților de promovare a ideologiei comuniste, conținuturile fiind înțesate de propagandă³⁶. Transmisiunile zilnice au început abia în anul 1965, Bulgaria comunistă având cel mai ridicat nivel de import al materialelor video, aproximativ 45% dintre programele sale fiind preluate de la celelalte televiziuni socialiste. Cele mai multe au provenit din Uniunea Sovietică, televiziunea bulgară transmițând în fiecare vineri (dimineața în intervalul 10:00-12:30 și seara între 17:00 și 23:00) emisiunea *Vinerea Sovietică*, program care includea preluări fără traducere ale televiziunii naționale sovietice. Cu toate acestea, telespectatorii bulgari au fost printre pușinii cetățeni ai unei țări din blocul comunist care s-au putut bucura de transmisiunea în direct a aselenizării, în luna iulie a anului 1969³⁷. Dacă în perioada 1962-1973 televiziunea a fost abia în perioada sa de dezvoltare, deținând doar trei studiouri regionale, ea s-a extins, și în 1975 a apărut un al doilea canal de televiziune bulgar³⁸.

Un caz aparte în rândul televiziunilor socialiste a fost reprezentat de *Radio Televizioni Shqiptar*, adică radioteleviziunea albaneză. Ea a fost ultima înființată, perioada de testare durând mai mult decât în cazul celorlalte televiziuni socialiste. Primele transmisiuni experimentale au avut loc în 29 aprilie 1960 la Centrul Experimental de Televiziune, utilizându-se echipament donat de Uniunea Sovietică și Republica Democrată Germană. Întregul personal al nou-înființatei televiziuni a numărat doar cinci oameni: trei tehnicieni, un cameraman și un editor care era totodată și prezentator. Timp de cinci ani, programele televiziunii albaneze au fost transmise doar 3 zile pe săptămână, iar semnalul a fost receptat doar în zona capitalei Tirana și a orașului Durrës. Abia în anul 1971 televiziunea albaneză a început să transmită zilnic. Programul era însă unul scurt, desfășurându-se în intervalul

³⁶ Bissera Zankova, „The media in Bulgaria during communism and their transformation into democratic institutions” în *Open Society Archives at Central European University*, 2005, p.1.

³⁷ M. Raicheva-Stover, E. Ibroscheva, „East Meets West: The cultural History of Television in Bulgaria” în *View Journal of European Television History and Culture*, vol. 6, nr. 11, 2017, p. 6.

³⁸ Eli Noam, *Television in Europe*, p. 282.

18:00-21:00. Sâmbăta a fost singura zi în care, în această perioadă, programele televizate au fost prezente și în timpul dimineții³⁹.

Spre deosebire de Bulgaria, în cazul Albaniei televiziunea națională nu a jucat rolul de instrument de propagandă sovietică pentru că, la un an după primele transmisiuni, Albania s-a aflat în plin conflict cu URSS. În decembrie 1961 cele două state au rupt relațiile diplomatice, eveniment care a dus la încetarea participării Albaniei la activitatea Organizației Tratatului de la Varșovia⁴⁰. Din acest motiv țara s-a aflat în izolare față de restul statelor socialiste, fapt care a afectat în mod direct și activitatea televiziunii albaneze, care nu a beneficiat de schimburile de programe practicate în cadrul *Interviziunii*. Totuși, în ciuda politicii izolaționiste, albanezii din anumite regiuni au beneficiat de informațiile provenite din emisiunile altor televiziuni (precum televiziunile din Italia, Grecia sau Iugoslavia) al căror semnal putea fi receptat în regiunile de graniță⁴¹.

Cea din urmă țară a avut la rândul său o situație atipică în rândul statelor comuniste. După cel de-al Doilea Război Mondial, Republica Socialistă Federativă Iugoslavia s-a aflat în conflict cu Uniunea Sovietică. Neînțelegerile s-au atenuat în anul 1955, după ce la conducerea statului sovietic a venit Nikita Hrușciov, dar Iugoslavia a continuat să fie o excepție în rândul statelor comuniste. Pe plan intern, societatea iugoslavă și-a depășit statutul de societate tradițional agrară, evoluând către o societate industrializată foarte bine dezvoltată. Evoluția aceasta a avut efecte directe în procesele de urbanizare, electrificare, construcție de infrastructură, afectând pozitiv calitatea vieții cetățenilor⁴². În acest context, Iugoslavia s-a bucurat și de cea mai independentă televiziune din Estul Europei, *Jugoslovenska Radio Televizija (RTV)*, care a avut o organizare diferită de cea centralizată a celorlalte televiziuni ale țărilor comuniste. Având în componența sa șase republici, Republica Socialistă Federativă Iugoslavia a avut nu mai puțin de opt organizații de televiziune: în Belgrad, Zagreb, Ljubljana, Sarajevo, Skopje, Titograd⁴³, Novi Sad și Priștina. Primele transmisiuni de televiziune din Iugoslavia au fost făcute în actuala capitală a Croației, Zagreb, în anul 1956. Au urmat în 1958 *RTV Belgrad* și *RTV Ljubljana*, iar în anul 1964 a transmis pentru prima dată televiziunea din Skopje. În anul 1969 s-a lansat postul *RTV Sarajevo* și, doi ani mai târziu, *RTV Titograd*. Ultimele stații de televiziune iugoslave, *RTV Novi Sad* și *RTV*

³⁹ Idriz Idrizi, „«Magic Apparatus» and «Window to the Foreign World»? The Impact of Television and Foreign Broadcasts on Society and State-Society Relations in Socialist Albania” în Kirsten Bönker, Julia Obertreis, Sven Grampp (ed.), *vol. cit.*, p. 231.

⁴⁰ Mircea Serediuc, Petre Opriș, „Retragerea Albaniei din cadrul Organizației Tratatului de la Varșovia” în Horia Dumitrescu (coord.), *Omagiu istoricului Florin Constantiniu*, Pallas, Focșani, 2003, pp. 734-735.

⁴¹ Idriz Idrizi, „«Magic Apparatus» and «Window to the Foreign World»?...”, p. 232.

⁴² Judith Keilbach, „The Socialist Family Sitcom: Theatre at Home (Socialist Federal Republic of Yugoslavia 1972 – Republic of Serbia 2007)” în Kirsten Bönker, Julia Obertreis, Sven Grampp (ed.), *vol. cit.*, p. 126.

⁴³ În prezent Podgorica/Podgorița, capitala Muntenegrului.

Priştina, și-au început activitatea în 1975. Cele opt centre RTV au transmis în zece limbi diferite, printre care și engleza, limba în care erau majoritatea emisiunilor importate⁴⁴. Până în anul 1965 televiziunile au transmis doar 6 zile pe săptămână, dintre care 3 zile dedicate programelor proprii și 3 programelor preluate din Italia și Austria. Începând din 1965 gradul de dezvoltare le-a permis să transmită 7 zile din 7. În întreaga perioadă a anilor '60 televiziunea iugoslavă a fost marcată de câștigarea unei independențe organizaționale și financiare, bazându-se mai mult pe câștigurile produse de publicitate decât pe fondurile oferite de stat. Iugoslavia a fost singura țară comunistă a cărei televiziune a făcut parte din Uniunea Europeană de Radio și Televiziune⁴⁵, participând la schimburile de programe și transmițând chiar și concursul de muzică ușoară *Eurovision*. În ciuda faptului că programele televiziunii iugoslave nu aveau elemente propagandistice pregnante, au existat și emisiuni propagandistice, de o mai mare finețe decât în cazul celorlalte televiziuni din blocul estic. Libertatea de exprimare pe care au avut-o realizatorii emisiunilor iugoslave le-a permis să lanseze adevărate talk-show-uri, în care erau dezbătute probleme sociale grave, aducând laolaltă membri ai clasei muncitoare, ai elitelor economice și ai clasei politice⁴⁶.

Televiziunile naționale din statele comuniste și-au început activitatea pe parcursul celui de-al șaselea deceniu al secolului XX, începuturile desfășurându-se sub forma unui șir de programe experimentale. Abia după câțiva ani de existență, fiecare dintre televiziunile amintite a reușit să își profesionalizeze transmisiunile, îmbunătățindu-le atât conținutul cât și forma. De cele mai multe ori, pe parcursul anilor '60 și la începutul anilor '70, televiziunea a fost o oglindă a politicii interne a statului în care și-a desfășurat activitatea, transmițând fidel viziunea autorităților fie că discursul era unul profund propagandistic sau, din contră, unul lipsit de influențe ideologice. Nivelul de performanță al programelor de televiziune din statele socialiste s-a aflat în strânsă legătură cu evoluția economică a fiecărei țări, reflectată atât în puterea de cumpărare a televizoarelor de către locuitori, cât și în echipamentele tehnice folosite.

Pe măsură ce numărul orelor de emisie a crescut, televiziunile au fost obligate să preia programe din afara țării, pentru a-și completa necesarul de emisie și pentru a putea transmite programe de calitate și pe un al doilea canal. Indiferent de care parte a Cortinei de Fier s-au aflat, statele europene

⁴⁴ Eli Noam, *Television in Europe*, p. 283.

⁴⁵ European Broadcasting Union a fost înființată în ziua de 12 februarie 1950 și este, chiar și în prezent, cea mai importantă alianță din lume a entităților mass-media.

⁴⁶ Sabina Mihelj, *TV in Yugoslavia*, lboro.ac.uk/subjects/communication-media/research/research-projects/screening-socialism/television-histories/tvinyugoslavia/ [22.12.2020].

au început încă din anii '60 să preia emisiuni și seriale americane⁴⁷. Deși o mare parte dintre importuri a provenit de la Uniunea Sovietică și de la restul statelor socialiste, programele preluate de la televiziunile vestice nu au fost nicidecum neglijabile. În anul 1970 12% dintre emisiunile televiziunii maghiare *A Magyar Televízió* au provenit din Marea Britanie, 10% din Franța și 10% din Germania de Vest. În cazul televiziunii iugoslave, 80% dintre programele importate au provenit din afara blocului estic. Din acest procent, mai bine de 40% au fost emisiuni americane. România Socialistă s-a aflat și ea printre țările care au importat programe din Statele Unite ale Americii, printre ele numărându-se *Flipper*⁴⁸ sau *Mannix*⁴⁹. În cazul Republicii Populare Polone, peste 17% din programe au fost importate, în timp ce 30% dintre programele RDG și 24% dintre programele Cehoslovaciei au avut origine străină⁵⁰. Situația s-a menținut pentru că importurile au fost vitale pentru evoluția televiziunilor socialiste, având în vedere costurile ridicate pe care le implica realizarea unor producții autohtone.

Pentru a asigura conținut pentru televiziunile naționale, statele comuniste au apelat la trei strategii diferite, pe care le-au folosit de cele mai multe ori în paralel. Cea dintâi a constat în a-și îmbogăți programul prin schimburi cu celelalte televiziuni, a doua în cumpărarea producțiilor străine, cea din urmă în vânzarea producțiilor către televiziunile occidentale, pentru a primi valută pe care mai târziu să o reinvestească în cumpărarea programelor din statele vestice. Schimbările au fost reglementate prin instituții precum Uniunea Europeană de Radio și Televiziune (EBU) și Organizația Internațională de Radio și Televiziune (OIRT)⁵¹, deopotrivă televiziunile estice și cele vestice cooperând în ciuda confruntării ideologice. Schimburile nu s-au rezumat doar la producțiile de televiziune; s-au creat căi de colaborare între oficiali și schimburi de experiență pentru tehnicienii și inginerii care lucrau în televiziunile naționale ale statelor socialiste. În paralele s-a dezvoltat și rețeaua de vânzare-cumpărare a producțiilor de televiziune, în special a serialelor. Fie că a fost vorba de târgurile de televiziune precum Sesiunile ecranizărilor EBU și Teleforumul OIRT sau de festivalurile *Premiul Tinereții*⁵², *Premiul Dunării*⁵³, Festivalul Internațional

⁴⁷ Andreas Fickers, „Looking East – Watching West? On the Asymmetrical Interdependences of Cold War European Communication Spaces” în Kirsten Bönker, Julia Obertreis, Sven Grampp (ed.), *vol. cit.*, p. 3.

⁴⁸ Film american lansat în anul 1963, în regia lui James B. Clark.

⁴⁹ Serial TV american polițist, produs pentru CBS între anii 1967 și 1975.

⁵⁰ Sabina Mihelj, „Television Entertainment in Socialist Eastern Europe: Between Cold War Politics and Global Developments”, pp. 15-16.

⁵¹ Organizația Internațională de Radio și Televiziune este o rețea a radiourilor și televiziunilor din Europa de Est, înființată în 28 iunie 1946, având scopul de a asigura schimburile de informații necesare radiodifuzării.

⁵² *Prix de Jeunesse* – festival de televiziune desfășurat la München, în Germania, a cărui primă ediție a avut loc în anul 1964.

⁵³ *Prix Danube* – festival internațional bianual de programe pentru copii și tineri, înființat în 1971, desfășurat în Cehoslovacia, în prezent în Slovacia.

de Televiziune de la Praga⁵⁴, precum și de festivalurile europene de film de la Cannes, Veneția, Berlin, Monte Carlo sau Karlovy Vary, toate s-au transformat în adevărate arene în care s-a orchestrat schimbul de programe. Deși în mod oficial scopul lor a fost acela de a prezenta producțiile europene, în realitate aceste festivaluri au oferit cadrul perfect pentru tranzacțiile cu producții de televiziune americane⁵⁵. În ciuda confruntării ideologice dintre sovietici și americani, celelalte state socialiste din Europa au utilizat toate mijloacele disponibile pentru a-și completa programele de televiziune, apelând frecvent la producțiile vestice. În ceea ce privește cazul românesc, participarea la astfel de târguri și festivaluri a fost foarte importantă, mai ales în contextul lansării celui de-al doilea post, *TVR2*, în anul 1968. De altfel, trebuie avut în vedere că autoritățile din România au permis transmiterea de producții americane la *Televiziunea Română* cu scopul de a sublinia autonomia pe care și-au dorit-o față de Uniunea Sovietică.

Schimbul de programe nu a fost nicidecum singura oportunitate de a colabora a televiziunilor din statele socialiste. Competițiile internaționale de muzică ușoară organizate începând din anii '60 au fost adevărate desfășurări de forțe, atât din partea țărilor gazdă, cât și din partea delegațiilor participante. În majoritatea cazurilor televiziunile au avut un rol foarte important în funcționarea acestor competiții, care au fost la rândul lor un bun prilej pentru a colabora în vederea schimburilor de programe. Deși în contradicție cu rigorile ideologiei promovate de statele socialiste, prezența în juriu a unor personalități ale televiziunilor vestice a fost o constantă a acestor festivaluri muzicale. În Republica Populară Ungară prima manifestare culturală de acest gen a avut loc în 1966. *Festivalul de Muzică Pop (Táncdalifestivál)* a fost organizat de televiziunea maghiară și a numărat 15 ediții, dintre care 10 s-au desfășurat înainte de căderea regimului comunist. Festivalul a avut un succes enorm în rândul publicului maghiar, dar a stârnit și numeroase controverse, în special în mediul rural, din cauza aerului occidental pe care îl aveau momentele artistice. Unul dintre cele mai cunoscute astfel de concursuri de muzică ușoară desfășurate în spatele Cortinei de Fier a fost Festivalul *Sopot*, organizat anual de televiziunea poloneză începând din anul 1961. Câștigătorii au provenit atât din țări socialiste cât și din țări occidentale, festivalul fiind considerat a fi varianta estică a Concursului Muzical *Eurovision*⁵⁶. Republica Populară Bulgară a avut la rândul său un astfel de festival, care a fost intitulat *Orhideea de Aur* și s-a desfășurat în orașul Varna, iar Republica Socialistă Cehoslovacă a organizat până în anul 1968 Festivalul *Lira de Aur*. Finalul acestuia a coincis cu începutul competiției *Cerbul de Aur*, festival organizat de Televiziunea

⁵⁴ *Golden Prague* – festival internațional de televiziune desfășurat în Cehoslovacia, în prezent în Cehia.

⁵⁵ Andreas Fickers, „Looking East – Watching West? On the Asymmetrical Interdependences of Cold War European Communication Spaces”, pp. 13-15.

⁵⁶ Competiție anuală desfășurată între țările care fac parte din Uniunea Europeană de Radio și Televiziune. Prima ediție a avut loc pe 24 mai 1956 în orașul Lugano din Elveția.

Română anual în perioada 1969-1971, care a strâns vedete ale muzicii europene și delegații ale televiziunilor estice și vestice deopotrivă⁵⁷. Desfășurarea acestor festivaluri de muzică, organizate de televiziunile naționale, s-a aflat permanent în strânsă legătură cu situația politică internă a fiecăreia dintre țările-gazdă, dar și cu cea externă, competițiile fiind în special influențate de raporturile statelor socialiste față de Uniunea Sovietică. În cazul Cehoslovaciei, festivalul *Lira de Aur* a încetat să mai existe după intervenția din august 1968 a trupelor Tratatului de la Varșovia, în timp ce în Republica Socialistă România festivalul *Cerbul de Aur* a luat naștere tocmai în contextul politicii de distanțare a regimului de la București față de Uniunea Sovietică.

Dacă înființarea Televiziunii Române în anul 1956 s-a încadrat într-un amplu proces de introducere a televiziunii în toate țările blocului socialist, modul în care a evoluat TVR la începutul celui de-al optulea deceniu al secolului XX a fost unul propriu, fiind condus mai mult de agenda personală a liderului comunist Nicolae Ceaușescu decât de influențele externe. La fel ca alte televiziuni naționale ale unor țări comuniste, Televiziunea Română a participat frecvent la schimburile de programe pentru a-și completa necesarul de emisie și pentru a-și îmbunătăți transmisiunile. Producțiile vestice au jucat un rol important în evoluția Televiziunii Române, care nu a renunțat la transmiterea lor chiar dacă, ideologic vorbind, prezența acestora în grila de programe nu a fost în concordanță nici cu politica regimului, nici cu punctele de vedere exprimate de Ceaușescu în *Tezele din iulie*. Televiziunea Română a fost dependentă de programele străine, fie ele reportaje, filme, seriale, desene animate, ori transmisiuni ale unor evenimente artistice sau sportive, pentru a-și îndeplini rolul de promotor al viziunii Partidului Comunist Român.

⁵⁷ Anikó Imre, *TV Socialism*, pp. 91-92.